

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата філософських наук **Паславського Івана Васильовича**, провідного наукового співробітника відділу історії середніх віків Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

на дисертаційну роботу Войтова Богдана Івановича

**«Рецепція ренесансних ідей у релігійно-філософських поглядах
Касіяна Саковича»**,

подану на здобуття наукового ступення кандидата філософських наук
за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство

Постать К. Саковича та його творчий доробок є недооціненою в сучасному українському релігієзнавстві й філософії. Поза тим, К. Сакович був помітною персоною в тогочасному культурному й релігійному житті України першої половини XVII ст. Здобувши хорошу освіту в навчальних закладах Східної Європи (Замойській академії, Краківському університеті), він став талановитим релігійним діячем й філософом. Ще за життя він набув достатньої популярності – за його творами та діяльністю стежила чимала кількість представників інтелектуальної еліти України.

Дисертаційне дослідження Войтова Б. І., присвячене рецепції ренесансних ідей у релігійно-філософських поглядах К. Саковича, є важливим науковим доробком. Означена проблематика раніше не була предметом цілісного релігієзнавчого вивчення у науковій літературі. Філософське дослідження проблем, які розглядаються в роботі, дозволяє зрозуміти зміни, які відбувалися в релігійно-культурному житті першої половини XVII ст. на українських землях, трансформації релігійно-філософських поглядів діячів тогочасної епохи та їх вплив на тогочасне суспільство. Цінним є те, що в дисертаційному дослідженні розглядається виникнення та еволюція поглядів К. Саковича в контексті взаємодії та синтезу східних та західних релігійно-філософських парадигм мислення.

Автор відсторонюється від теологічних аспектів аналізу, пропонуючи філософський, релігієзнавчий, історичний та аксіологічний підходи, які окреслюють багатовекторний аналіз поставленої проблеми. Дисертант загалом справедливо зазначає, що хоча постать К. Саковича була помітною в культурному й релігійному житті України першої половини XVII ст., його діяльність і творчість недостатньо вивчена. На думку дисертанта, це пов'язано з тим, що К. Сакович двічі змінював конфесійну приналежність. Це часто трактувалося як «зрада» і знеохочувало низку дослідників розглядати його творчість.

Автор, проаналізувавши праці українських та зарубіжних дослідників, які стосувалися творчості й діяльності К. Саковича, констатує відсутність комплексного та неупередженого дослідження життєвого та творчого спадку мислителя. Наявний масив досліджень з цього питання висвітлює дану проблематику лише частково.

Актуальність окресленої дисертантом проблематики зумовлюється необхідністю наукового узагальнення наявних напрацювань у дослідженні творчої спадщини К. Саковича, про що йдеться у першому розділі дисертації. Войтову Б. І. вдалося узагальнити напрацювання релігієзнавчих та філософських шкіл, окремих дослідників, які займалися як творчістю самого мислителя, так і епохою, в якій він жив. Також дисертант у першому розділі детально аналізує джерельну базу дослідження, розглядаючи як творчий доробок К. Саковича, так полемічні праці, що стали реакцією на твори мислителя.

У наступних розділах розкриваються релігійно-філософські погляди К. Саковича та показується, як у них знайшли відображення ренесансні ідеї. Так, автор вказує, що саме К. Сакович був одним з перших мислителів, який на українському ґрунті намагався утвердити ідеї ренесансного аристотелізму. Ренесансні ідеї, викладені у його творах, дозволили відновити полеміку в середовищі православних, прихильників унії й

католиків у 40-их рр. XVII ст. Дисертант показує, як засвоєні ренесансні мотиви використовувалися К. Саковичем у його творах, вказується на їх місце та роль у формуванні тогочасної літературної традиції. Погляди К. Саковича збагатили українську релігійно-філософську думку того періоду, сприяли зближенню українців із культурою Заходу.

З огляду на викладене, актуальність теми дисертації виглядає безсумнівною. Дослідження здійснене в руслі пріоритетних напрямів розвитку української гуманітарної науки і має безпосередній зв'язок з науково-дослідною роботою кафедри культурології та філософії Національного університету «Острозька академія» «Релігійний фактор у контексті суспільних і світоглядних трансформацій».

На наш погляд, достатньо коректно сформульовані мета і завдання дослідження, визначені напрями наукового пошуку – це зробило можливим досягнення відповідних результатів, сформульованих у тексті дисертаційної роботи і підсумованих у загальних висновках.

У роботі вирішено усі поставлені завдання та досягнуто загальної мети дослідження. Виправданою є структура роботи. Перший розділ присвячений аналізу стану розробки проблеми у науковій літературі, де також прописані теоретико-методологічні засади вивчення проблеми даного дисертаційного дослідження. Автор не тільки характеризує сучасний масив наукових робіт, але також розрізняє його на групи для кращого осмислення та вивчення.

Результати проведеного дослідження характеризуються науковою новизною. Тут вперше з позицій позаконфесійного підходу був здійснений комплексний аналіз рецепції ренесансних ідей у релігійно-філософських поглядах К. Саковича в межах українського релігієзнавчого та філософського дискурсу.

У дисертації доволі ретельно розглянуті релігійно-філософські ідеї у відомому поетичному творі К. Саковича «Вірші на жалісний погреб... Петра

Конашевича-Сагайдачного», а також проаналізовані філософські праці мислителя «Аристотелівські проблеми...» й «Трактат про душу...».

Заслуговує на увагу четвертий розділ дисертації, де розглядається полемічна діяльність К. Саковича. Звернута увагу, що ще в ті далекі часи мислитель намагався утвердити серед прихильників унії й православних України григоріанський календар, а також відстоював ідеї єдності всіх християн. До речі, порушені ним проблеми і нині лишаються актуальними. І зараз в Україні на порядку денному лишається питання календаря в українських церквах східного обряду України, як і питання єдності цих церков. Дисертант наголошує, що К. Сакович, порушуючи питання григоріанського календаря й єдності християн, перебував під впливом ренесансних ідей. Не менш цікавий аналіз мислителя до питань конфесійного консерватизму, який притаманний був не лише православним, а й прихильникам унії. Все це дає дисертанту підстави говорити про новаторство К. Саковича й поширення ним ренесансних ідей в українській культурі другої чверті XVII ст.

Відтак дисертація Войтова Б. І. дозволяє більш повно осмислити надбання української філософської та релігієзнавчої думки України XVII ст., які мали проєвропейський характер, проте й зараз лишаються малознаним для українського читача.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Войтова Б. І. і не піддаючи сумніву якість отриманих результатів, необхідно зазначити, що воно не позбавлене певних недоліків. А тому висловлюємо ряд зауважень і побажань, що могли б, на наш погляд, удосконалити дослідницьку працю.

1. Структура роботи є цілком логічною та пов'язана із метою і завданнями. Однак, на нашу думку, до розгляду біографічних моментів у підрозділі 2.1 «К. Сакович, як ренесансний мислитель» (ст. 44-54), потрібно було більше уваги приділити постаті К. Саковича, як ренесансного

мислителя. Показати його спільні риси із ренесансними діячами, та як вони взаємодіяли із тогочасним суспільством. А також показати його індивідуальність та простежити її у його релігійно-філософських поглядах.

2. Робота потребує більшої актуалізації. Дослідження виглядає як дещо відірване у часі й просторі від тих епохальних подій зламу української історії, які відбувалися в першій половині XVII століття. Цікаву аналітику дисертанта щодо рецепції ренесансних ідей К. Саковича варто було б показати на фоні нинішніх її трактувань у релігієзнавчому та філософському дискурсі. Адже напрацювання К. Саковича і донині цікаві релігієзнавцям та філософам, зокрема це стосується питання григоріанського календаря.

3. На наш погляд, поставлене у роботі завдання щодо виокремлення оригінальних релігійно-філософських ідей К. Саковича мало б мати більш повне вирішення, зокрема через компаративний аналіз із доробком більш широкого кола релігієзнавців та філософів як українських, так і закордонних. Звісно, автор залишив простір і вказав шляхи для подальших досліджень саме релігійно-філософської спадщини К. Саковича. Проте варто було б чіткіше окреслити ту сукупність ідей полеміста, які можна вважати оригінальними.

4. До незначних зауважень, які не впливають на новаторство роботи, але ми повинні на них вказати, належать: у підрозділі 1.1 «Осмислення проблем життя й творчості К. Саковича в наукових студіях» (ст. 9-31) автор розділяє масив сучасних наукових робіт з цієї проблематики на чотири групи, але на нашу думку, слід розділити на більше груп, які б детальніше розкривали проблематику того часу; у підрозділі 2.2 «Рецепція античного спадку у «Віршах на жалісний погреб... Петра Конашевича-Сагайдачного» (ст. 55-69), слід більше використовувати цитати античних мислителів для розкриття проблеми «рецепції античного спадку», а не перетворювати роботу у збірник цитат античних мислителів; у підрозділі 3.1 «Аристотелеві проблеми» як твір ренесансного аристотелізму» (ст. 83-98), потрібно більш

детально використати компаративний та герменевтичний методи у порівнянні твору К. Саковича та ідей Аристотеля.

4. Дисертанту варто було б більше приділити увагу аналізу полемічних творів К. Саковича. Так, у підрозділі 4.1 «Основні ідеї в полемічних творах К. Саковича уніатського періоду» (ст. 115-130) недостатньо розкрито рецепція ренесансних ідей у творах дослідженого періоду. Також звертаємо увагу на те, що у підрозділі 4.2 «Критика релігійного консерватизму в полемічних творах католицького періоду» (ст. 130-149) не пропорційно висвітлена проблематика релігійного консерватизму різними сторонами дискусії (католики, православні, уніати).

5. До недоліків, також слід віднести поверхневий розгляд джерел, які не прямо, а опосередковано відносяться до заявленої тематики роботи. Більш детальний розгляд даних джерел, дозволив би краще показати культуру епохи, в якій доводилося жити і працювати К. Саковичу та іншим полемістам.

Проте зроблені зауваження мають у своїй більшості рекомендаційний характер для подальшої науково-дослідницької роботи автора і не заперечують концепції і змісту дисертації в цілому, цінності одержаних в ході дослідження результатів.

Автореферат дисертації відповідає змісту дисертаційного дослідження. Зміст дисертації достатньою мірою відображений у публікаціях, авторська концепція та результати дослідження апробовані у виступах на низці наукових конференцій.

Відтак вважаємо, що дисертаційне дослідження Войтова Богдана Івановича «Рецепція ренесансних ідей у релігійно-філософських поглядах Касіяна Саковича» є самостійним, логічно завершеним науковим дослідженням, виконаним на належному науково-теоретичному рівні. За своєю актуальністю, новизною і змістом дисертація відповідає вимогам

ДАК МОН України щодо дисертацій, поданих на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство.

Провідний науковий співробітник
відділу історії середніх віків Інституту
українознавства ім. І. Крип'якевича
НАН України,
кандидат філософських наук

I. V. Paslavskiy
І. В. Паславський

Інститут українознавства
ім. І. Крип'якевича
НАН України

Підпис *I. V. Paslavskiy*
ЗАСВІДЧУЮ
Вчений секретар *I. V. Paslavskiy*
" 01 " *квітень* 2020